ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

Сборник с доклади

АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ЦЕНОВ" СВИЩОВ

ПРОГРАМЕН КОМИТЕТ

Почетен председател:
Доц. д-р Марин Маринов – Ректор на СА „Д. А. Ценов“ – Свищов

Съ-Председатели:

Доц. д-р Любка Илиева – Ръководител на катедра
„Икономика и управление на туризма“
Проф. д-р Марияна Божинова

ОРГАНИЗАЦИОНЕН КОМИТЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

РЕДАКЦИОНЕН СЪВЕТ

Доц. д-р Любка Илиева – председател
Доц. д-р Петя Иванова
Доц. д-р Тихомир Личев
Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова

СЕКРЕТАРИАТ

Доц. д-р Любомира Тодорова
Гл. ас. д-р Павлин Павлов
Гл. ас. д-р Кристина Шопова
Ас. д-р Йоана Константинова

ISBN 978-954-23-2652-6

СТОПАНСКА АКАДЕМИЯ „Д. А. ЦЕНОВ” – СВИЩОВ
ФАКУЛТЕТ „ПРОИЗВОДСТВЕН И ТЪРГОВСКИ БИЗНЕС”
КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА”

ЮБИЛЕЙНА МЕЖДУНАРОДНА НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ

ТУРИЗМЪТ В ЕПОХА НА ПРЕХОДИ: ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС МОДЕЛИ

19 – 20 юни 2026 г.

10 ГОДИНИ

Катедра „Икономика и управление на туризма”

Академично издателство „Ценов” – Свищов
2026

Кръглата маса се посвещава на 90-годишнината на Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов и 10-годишнината на катедра „Икономика и управление на туризма”.

Докладите в сборника са анонимно рецензирани от Редакционен съвет.

Авторите носят отговорност за съдържанието на материалите, изразените мнения, използваните данни, цитираните източници и езиковото оформление на текстовете.

© АИ „Ценов“, Свищов, 2026
ISBN 978-954-23-2652-6

СЪДЪРЖАНИЕ

КАТЕДРА „ИКОНОМИКА И УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА“
Десетилетие на академично развитие, научни постижения и професионална реализация
Доц. д-р Любка Илиева 11

ПОЛИТИКИ, РЕГУЛАТОРНИ РАМКИ, ИКОНОМИКА И СТРАТЕГИЧЕСКО УПРАВЛЕНИЕ НА ТУРИЗМА В УСЛОВИЯТА НА ТРАНСФОРМАЦИИ

Предизвикателства пред туризма на България
Проф. д-р Стоян Петков Маринов 21

Публични политики за устойчиво управление на обекти на културното наследство
Проф. д-р Маргарита Богданова 31

Политики за развитие на устойчив културен туризъм
Проф. д.н. Таня Парушева 41

Предизвикателства пред туристически сезон 2026
Доц. д-р Красимира Янчева, ас. д-р Христина Сантана 48

Туризъм и геополитически въздействия – географски аспекти
Доц. д-р Тихомир Личев 63

Обществените поръчки в туризма – взаимодействие между знания, политики и устойчиви бизнес решения
Доц. д-р Галина Чиприянова, Красимир Парашкевов 75

Релацията „културен туризъм – културно наследство“
Доц. д-р Пенка Горанова 86

Професионалната счетоводна преценка в туристическите предприятия: между нормативното съответствие и управленската полезност на информацията
Доц. д-р Радосвета Кръстева-Христова, студ. Василена Тодорова, студ. Димитър Димитров, студ. Евелина Радева, студ. Кристиан Иванов 94

Application of Lean Manufacturing Tools in Boxed Solutions for the Tourism Industry
Candidate of Pedagogical Sciences Protsenko Yulia Procenko
Lilya Idrisova, Assoc. Prof. Lyubka Ilieva, PhD 107

Политики за устойчив туризъм чрез проектно финансиране: Финансова ефективност на общинските инвестиции в инфраструктура
Ас. д-р Димчо Шопов 116

Кризата в Близкия изток – предизвикателства и възможности пред българския туризъм
Ас. д-р Тихомир Драганов.....128

Ролята на европейските програми за развитие на туристическия бизнес в България
Докторант Мария Павлова-Кондрова.....136

Териториална концентрация и регионални различия в развитието на балнео, СПА и уелнес туризма в България
Докторант Антоанета Христова.....144

Местното самоуправление като фактор за развитието на туризма
Докторант Ива Панайотова 156

Институционални и икономически ограничения при трансформацията на земеделски земи за нуждите на туристическата инфраструктура
Докторант Атанас Атанасов.....165

Потенциал за развитие на голф туризма в деветте туристически района на България
Докторант Незифе Бозова.....174

УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ, ЗЕЛЕНА И КРЪГОВА ИКОНОМИКА, ГЕОПРОСТРАНСТВЕНИ АНАЛИЗИ И РЕСУРСЕН ПОТЕНЦИАЛ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ ДЕСТИНАЦИИ

From sustainable to regenerative tourism in the context of the blue economy
Доц. д-р Стефан Райчев 183

Синята икономика и устойчивият туризъм: възможности и предизвикателства
Доц. д-р Добринка Стоянова.....190

Съвременни измерения на социалноикономическата устойчивост в туризма
Доц. д-р Ваня Василева.....199

Развитие на районите през призмата на туризма
Доц. д-р Елена Йорданова, гл. ас. д-р Георги Ангелов, гл. ас. д-р Цветан Марков 207

Концептуализиране на геополитически сензитивни дестинации чрез спортен туризъм: по примера на Голанските възвишения
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева, докторант Уаел Муграби.....216

Изследване на нагласите към екологосъобразните решения в туризма
Гл. ас. д-р Павлин Павлов.....225

Храната като важен компонент на туристическото преживяване
Гл. ас. д-р Илияна Кръстева 236

Връзка между туристическите пътувания и динамиката на потребителските цени в България
Докторант Никола Николов 244

Климатолечението в структурата на здравния туризъм: историческо развитие, научни школи и концептуално моделиране
Докторант Ваня Андонова..... 256

Кандидатурата за Европейска столица на културата като фактор за развитие на целогодишен туризъм в Бургас
Докторант Иван Гаврилов 268

Място на кръговата икономика в туристическия сектор
Докторант Виктория Джамбазка..... 277

ИНОВАЦИИ, ДИГИТАЛНА ТРАНСФОРМАЦИЯ И ИНТЕЛИГЕНТНИ РЕШЕНИЯ В ТУРИЗМА И УСЛУГИТЕ

Концептуална рамка за адаптация на туристическата система в условията на дигитална трансформация
Проф. д-р Велина Казанджиева, доц. д-р Георгина Луканова..... 287

Ролята на изкуствения интелект в развитието на смарт туризъм
Доц. д-р Елена Илиева, Павел Нончев 300

Бъдещето на туризма в епохата на преходи: между дигиталното и автентичното
Доц. д-р Любка Илиева..... 310

Приносът на цифровите иновационни мрежи към регионалното развитие
Доц. д-р Евелина Парашкевова..... 322

Детерминанти на онлайн пазаруването на туристически продукти в България
Доц. д-р Симеонка Петрова..... 333

Влияние на дигиталната трансформация на туристическия пазар върху потребителското поведение
Доц. д-р Ваня Григорова..... 343

Иновационни възможности за развитие на туристическия бизнес – мрежови контекст
Доц. д-р Искра Пантелеева..... 353

Иновациите в контекста на туроператорската дейност
Доц. д-р Любомира Тодорова 363

Бариери пред дигиталната трансформация в хотелиерството: организационни, технологични и поведенчески аспекти
Гл. ас. д-р Галина Илиева 371

Ролята на дигитализацията в транспортното обслужване на туристите: нови технологии и приложения
Гл. ас. д-р Никола Гайдаров 381

Иновативни бизнес модели в хотелиерството: комбинация между лайфстайл, устойчивост и дигитално присъствие
Гл. ас. д-р Мира Джендова 390

Бизнес планиране в туризма в условията на изкуствен интелект – нови модели и предизвикателства
Гл. ас. д-р Маргарита Мишева 400

Иновационен модел за развитие на културния туризъм
Ас. д-р Йоана Константинова 412

От дигитална автоматизация към екосистемно управление: трансформация на бизнес моделите в хотелиерството
Докторант Агнес Бачева 420

Ролята на социалните мрежи при избора на туристическа дестинация сред младите хора
Студ. Павел Антонов Павлов 430

БИЗНЕС МОДЕЛИ, ПРЕДПРИЕМАЧЕСТВО, ПАЗАРИ И БРАНДИНГ В ТУРИЗМА И СВЪРЗАНИТЕ ИНДУСТРИИ

Развитие на туристическата индустрия в контекста на съвременните предизвикателства
Проф. д-р Цанко Стефанов 439

Българската индустрия и технологичните предизвикателства
Доц. д-р Сергей Найденов, доц. д-р Добрин Ганчев 448

Креативно управление на туристическите преживявания като фактор за конкурентоспособност на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Кристина Шопова 456

Методът на критичната точка в туристическия сектор – възможност за ефективни решения
Гл. ас. д-р Росен Колев 464

За идеята на туризма в луксозната индустрия
Гл. ас. д-р Иво Велинов 474

Културният туризъм: между наследството, преживяването и мотивацията
Гл. ас. д-р Пламен Петров 482

Търговски аспекти на селския туризъм в България
Гл. ас. д-р Цветелина Кабакчиева 490

The Authenticity Paradox in the Age of Generative AI: Exploring the Impact of Synthetic Visual Content on Tourism Destination Branding
Ас. д-р Стелиана Василева 494

Бранд мениджмънт и корпоративна култура в многонационални компании в сектора на бизнес услугите
Докторант Петьо Божинов 503

Въздействие на дигиталните технологии върху трансформацията на туристическите предприятия
Докторант Теодора Попова 512

ХОТЕЛИЕРСТВО, РЕСТОРАНТЬОРСТВО И ТУРИСТИЧЕСКА АГЕНТСКА ДЕЙНОСТ: МОДЕЛИ НА УПРАВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ

Спортната анимация като фактор в туристическия бизнес
Доц. д-р Стела Касабова, ст. преп. д-р Радослав Николов 523

Счетоводната информация – важен фактор за успешно управление на предприятията в ресторантьорството
Доц. д-р Галя Стоянова Иванова-Кузманова 530

Управление и развитие на туроператорския бизнес – практически аспекти на облагането по ЗДДС и отражението върху рентабилността
Гл. ас. д-р Лиляна Бърдукова 538

Inventory Accounting in Tourism-Related SMES in Cameroon: Challenges for Cost Control and Sustainable Business Models
PhD student Tognang Kouaya Pretta Noella Rosevale 549

Предизвикателства и възможности пред развитието на голф туризма в България
Докторант Ангел Ангелов 557

Устойчивите практики на туристическите агенции в община Варна
Докторант Христина Петрова 566

Кетъринг обслужването като фактор за конкурентоспособността на туристическите събития
Докторант Цветелина Петрова 575

Директните плащания по Общата селскостопанска политика като инструмент за устойчиво развитие на хотелиерството и ресторантьорството
Докторант Снежана Парушева-Ламбева 584

ОБРАЗОВАНИЕ, ЧОВЕШКИ КАПИТАЛ, ОРГАНИЗАЦИОННА КУЛТУРА, КРИЗИ И АДАПТИВНИ СТРАТЕГИИ ЗА УСТОЙЧИВОСТ НА ТУРИСТИЧЕСКИТЕ СИСТЕМИ

Знанието и неговото управление в контекста на туризма
Проф. д-р Любчо Варамезов, докторант Стела Маринова 599

В преход към приобщаване: туризмът като арена на промяна в условия на различие
Доц. д-р Теодора Кирякова-Динева 609

Музеите като неформална учебна среда
Доц. д-р Петя Иванова, докторант Цветелина Телбис 618

Влиянието на организационната култура върху иновационното представяне на туристическите предприятия
Гл. ас. д-р Надежда Стефанова 627

Practices for developing employer branding in Black Sea coastal tourism
Гл. ас. д-р Христина Филипова, хон. ас. Яна Донева 634

Свищов във впечатленията на посетителите на града (1878–1912)
Преп. д-р Емилия Вачева 643

Финансовата грамотност като фактор за устойчивост на туристическия сектор: структурни ограничения, рискови канали и инструменти за въздействие
Докторант Шенай Шемсиева Раимова 651

Re-thinking sport tourism through stronger physical education and local community engagement
PhD student Wael Mugrabi 665

ОБЩЕСТВЕНИТЕ ПОРЪЧКИ В ТУРИЗМА - ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ МЕЖДУ ЗНАНИЯ, ПОЛИТИКИ И УСТОЙЧИВИ БИЗНЕС РЕШЕНИЯ

Доц. д-р Галина Чиприянова[1]
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов
ORCID: 0000-0002-8339-3238

Организатор/обществени поръчки Красимир Парашкевов[2]
Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов

Резюме: Изследването анализира ролята на обществените поръчки за прилагане на устойчиви и дигитални решения в туристическия сектор. Разгледани са трансформациите в туризма, нормативната рамка на устойчивото възлагане и възможностите за използване на зелени обществени поръчки. На основата на наблюдения сред туристически малки и средни предприятия са изведени тенденции, свързани с ресурсната ефективност, дигитализацията, екологичните критерии и управленския капацитет. Резултатите показват необходимост от по-висока административна и експертна подготовка при прилагането на устойчиви подходи в общественото възлагане в туризма.

Ключови думи: туризъм, обществени поръчки, устойчиво развитие, зелени обществени поръчки, дигитализация, устойчиво управление.

Въведение

Съвременният туристически сектор се характеризира с големи технологични, икономически и екологични промени, които оказват влияние върху организацията на туристическите дейности, управлението на ресурсите и изискванията към качеството на услугите. Нараства значението на устойчивите управленски подходи, дигитализацията и ресурсната ефективност при развитието на туристическите предприятия.

В този процес обществените поръчки придобиват значение при реализирането на дейности и услуги, свързани с устойчиво развитие, технологично обновяване и екологично ориентирани решения в туризма. Засилва се ролята на зелените обществени поръчки, дигиталните възлагателни процеси и критериите, насочени към енергийна ефективност, прозрачност и дългосрочна устойчивост.

Изследователската теза е, че участието на туристическите предприятия в обществени поръчки изисква съчетаване на нормативна съвместимост, устойчиво управление и организационна адаптивност към съвременните изисквания на туристическия сектор.

[1] g.chipriyanova@uni-svishtov.bg
[2] k.parashkevov@uni-svishtov.bg

Целта на изследването е да се анализират трансформациите в туристическия сектор, нормативната рамка на устойчивото възлагане и възможностите за прилагане на зелени обществени поръчки в туризма. За постигането ѝ са поставени следните задачи: 1) да се изследват потребностите от устойчиво управление и дигитализация в туристическия сектор; 2) да се анализира нормативната рамка на обществените поръчки в туризма; 3) да се идентифицират възможностите за прилагане на зелени и устойчиви решения при изпълнение на дейности и услуги в туристическия сектор.

В методологичен аспект изследването се основава на анализ на научна литература, нормативни и стратегически документи, както и на интерпретативен анализ на управленски практики, свързани с устойчивото развитие и участието на туристически предприятия в дейности, финансирани с публичен ресурс.

1. Трансформации в туристическия сектор и потребности от устойчиво управление

Трансформациите в туристическия сектор се проявяват чрез промени в организацията на туристическите дейности, управлението на ресурсите и начина на предоставяне на услугите под въздействие на технологични, икономически и екологични фактори. Устойчивото управление в туризма се свързва с прилагане на подходи, насочени към дългосрочно използване на ресурсите, ограничаване на отрицателното въздействие върху околната среда и повишаване качеството на туристическата среда. (Дограмаджиева, София, 2003) Взаимодействието между трансформационните процеси и устойчивото управление създава предпоставки за интегриране на нови управленски модели, основани на ресурсна ефективност, дигитализация и екологична отговорност. Тя намира изражение във фигура 1 (вж.: фиг. 1).

Фиг. 1. Взаимовръзка „трансформации-устойчиво управление в туризма“

Източник: Авторово проучване.

Твърденията и обобщенията в настоящия раздел се основават на наблюдения върху практики в туристически предприятия от морския, планинския и рекреативния сегмент. Това са малки и средни предприятия (МСП) (Закон за малките и средните предприятия. Обн. ДВ. бр.84 от 24

Септември 1999г., изм. и доп. ДВ. бр.43 от 27 Май 2025г.) при различна степен на организационен капацитет и дигитализация. Изследването обхваща 120 туристически предприятия (вж.: фиг. 2) и има характер на ограничено емпирично наблюдение без претенции за национална представителност.

Фиг. 2. Разпределение на изследваните предприятия в % по видове туризъм

Източник: Авторово изследване.

С най-голям дял – 45% (54 предприятия), са МСП от морския туризъм. Те се отличават с най-висока активност в обществените поръчки.

30%, които представляват 36 предприятия са МСП от планинския туризъм. Те се характеризират с големи с участия по проекти, особено за екологични мерки.

По отношение на рекреативния (СПА) туризъм – 20% или 24 предприятия, е характерно по-високата дигитализация на услугите и резервационните системи.

5% (6 предприятия) се отнасят към други (селски, културен, смесен). Отличават се с ограничено участие в обществени поръчки, но важно за устойчивостта.

Анализът е в следните аспекти (вж.: табл. 1).

Наблюденията показват, че туристическият сектор осъществява стопанска дейност в условия на засилена конкуренция и нарастващи изисквания към качеството на услугите. Това създава необходимост от по-гъвкави управленски решения, по-добро ресурсно планиране и повишаване на организационната ефективност. Конкурентоспособността все по-често се свързва с технологична обезпеченост, устойчиво използване на ресурсите и способност за адаптация към промените в туристическата среда.

Таблица 1
Направления при устойчивото управление и обществеото възлагане в туристическите МСП

Области на анализ	Наблюдавани характеристики
♦ Трансформации в туристическия сектор	- сезонност и неравномерна натовареност на туристическите дейности; - динамично потребителско търсене и засилена конкуренция; - нарастващи изисквания към качеството и сигурността на услугите; - дигитализация на туристическите и управленските процеси; - ориентация към устойчиво и ресурсно ефективно управление.
♦ Потребности от устойчиво управление	- модернизиране на туристическата инфраструктура; - внедряване на дигитални системи и електронни услуги; - прилагане на енергийно ефективни и екологични решения; - ограничаване на ресурсната интензивност и отпадъците; - използване на устойчиви модели за управление на туристическите ресурси.
♦ Обществени поръчки и нормативна съвместимост	- участие на туристическите предприятия в процедури с устойчиви критерии; - прилагане на изисквания, свързани със зелени обществени поръчки; - съобразяване с екологични и социални показатели при изпълнение на дейности и услуги; - прозрачност и проследимост на процедурите по обществени поръчки; - дигитализация на процесите чрез Централизирана автоматизирана информационна система „Електронни обществени поръчки“ (ЦАИС ЕОП) и електронен обмен на документация.
♦ Експертен и административен капацитет	- необходимост от специализирани знания в областта на Закона за обществените поръчки (ЗОП), устойчивото управление и участието в процедури по обществени поръчки; - подготовка на техническа и административна документация при кандидатстване и изпълнение на договори; - координация между публични институции, възложители и туристическия бизнес; - управление на риска при участие и изпълнение на дейности по обществени поръчки; - повишаване на административната, експертната и дигиталната компетентност.

Източник: Авторова интерпретация

Сезонността продължава да оказва влияние върху заетостта, инвестиционната активност и финансовото планиране. В част от изследваните предприятия се наблюдава ориентация към удължаване на туристическия

сезон чрез комбиниране на различни туристически услуги, модернизиране на материалната база и повишаване качеството на обслужването. Засилва се интересът към енергийно ефективни технологии, дигитални системи за управление и възможности за участие в дейности и проекти, финансирани с публичен ресурс.

Дигитализацията постепенно се превръща в структурен елемент от управлението на туристическите дейности. Електронни платформи за резервации, автоматизирани системи за обслужване и дигитални канали за комуникация намират широко приложение в изследваните обекти. Участието в обществени поръчки и обмен на документация се осъществява чрез ЦАИС ЕОП.

Екологичните изисквания също оказват влияние върху развитието на сектора. Постепенно се интегрират устойчиви решения, свързани с енергийна ефективност, ограничаване на отпадъците и по-рационално използване на природните ресурси. Част от предприятията прилагат практики, свързани с екологична сертификация, водоспестяващи технологии и използване на възобновяеми енергийни източници, което създава предпоставки за участие в процедури с устойчиви критерии.

Обобщението на резултатите показва зависимост между управленския капацитет, дигиталната зрялост и способността на туристическите предприятия да отговарят на нормативните, техническите и екологичните изисквания при участие в обществени поръчки.

2. Устойчиво възлагане и нормативна рамка в туристическия сектор

Устойчивото възлагане представлява подход при обществените поръчки, при който наред с икономическите показатели се отчитат екологични, социални и управленски критерии. Основната цел е постигане на дългосрочна ефективност при използването на публичните ресурси. При възлагането в туризма това се свързва с ограничаване на отрицателното въздействие върху околната среда, повишаване качеството на услугите и подкрепа на местното развитие.

Устойчивото възлагане в туристическия сектор се основава на европейските регулаторни изисквания, националната нормативна рамка и стратегическите приоритети в областта на устойчивото развитие. Прилагането на зелени обществени поръчки създава условия за ограничаване на екологичното въздействие, по-ефективно използване на ресурсите и насърчаване на устойчиви икономически дейности в туризма.

В туристическия сектор устойчивото възлагане обхваща дейности, свързани с изграждане и поддръжка на инфраструктура, туристически услуги, дигитални системи и управление на туристически обекти. Прилагането на устойчиви критерии насърчава използването на енергийно

ефективни решения, екологични материали и технологии с по-нисък ресурсен разход. Това създава предпоставки за по-добро управление на туристическите ресурси и повишаване устойчивостта на туристическите дестинации.

Регулирането на сектора се извършва въз основа на Закона за туризма (Закон за туризма. Обн. ДВ. бр.30 от 26 Март 2013г., изм. и доп. ДВ. бр.16 от 10 Февруари 2026г.). Чрез него се определят основните правила за осъществяване на туристическа дейност, изискванията към туристическите обекти и условията за предоставяне на туристически услуги. Законът има отношение към качеството на услугите, сигурността на потребителите и функционирането на туристическите регистри.

Важна роля при устойчивото възлагане има ЗОП (Закон за обществените поръчки. Обн. ДВ. бр.13 от 16 Февруари 2016г., изм. ДВ. бр.16 от 10 Февруари 2026г.). Неговото приложение е насочено към осигуряване на прозрачност, равнопоставеност и ефективност при разходването на публични средства. В рамките на туристическия сектор ЗОП позволява включване на екологични и социални критерии при възлагане на дейности, финансирани с публичен ресурс. Това създава възможност устойчивостта да бъде интегрирана още на етапа на подготовка на процедурите.

Дигитализацията на възлагателния процес се реализира чрез ЦАИС ЕОП (Електронни обществени поръчки, н.д.). Системата осигурява електронен обмен на информация и документи между възложители и участници. Това повишава прозрачността на процедурите и намалява административната тежест. Дигиталният формат създава условия за по-добра проследимост и контрол върху възлагателните процеси.

Националната стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014-2030 г. поставя акцент върху баланса между икономическо развитие, опазване на природните ресурси и социална устойчивост (Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014-2030 г., н.д.). Документът насърчава прилагането на устойчиви модели за управление на туристическите дейности и развитие на конкурентоспособни туристически дестинации. Значение се отдава на ресурсната ефективност, регионалното развитие и качеството на туристическата среда.

Нормативната рамка се допълва от наредби на Министерството на туризма, свързани с функционирането на туристическите регистри, категоризацията на туристическите обекти и стандартите за предоставяне на услуги. Тези регулации подпомагат поддържането на единни изисквания в сектора и създават условия за по-високо качество и проследимост на туристическите дейности.

3. Зелени обществени поръчки и възможности за прилагане в туризма

Зелените обществени поръчки (Green Public Procurement – GPP) (Unfried), (Ortega-Carrasco, Iannone, Ferrón-Vílchez, & Testa, October 2024) представляват обществено възлагане, при което наред с икономическите показатели се включват екологични критерии, насочени към ограничаване на отрицателното въздействие върху околната среда. Прилагането им се осъществява в рамките на действащата нормативна уредба, основно чрез ЗОП, който позволява интегриране на изисквания, свързани с устойчивостта и ресурсната ефективност.

При зелените обществени поръчки публичните възложители включват критерии, свързани с енергийна ефективност, намаляване на въглеродните емисии, устойчиво използване на ресурсите и ограничаване на отпадъците. Оценяването на офертите се ориентира към жизнения цикъл на продукта или услугата, а не единствено към първоначалната цена. Това позволява отчитане на разходите за експлоатация, поддръжка и последващо управление на ресурсите (Европейска комисия), (A handbook of green public procurement. Third edition).

В туристическия сектор зелените обществени поръчки намират приложение при изграждане и обновяване на туристическа инфраструктура, доставка на оборудване, транспортни услуги, енергийни системи и дейности по управление на туристически обекти. Значение се отдава на използването на материали с възможност за рециклиране, технологии с ниска енергийна консумация и решения с по-дълъг експлоатационен живот.

Таблица 2
Примерни критерии за устойчивост в процедурите, включени от възложителите

Екологични критерии	- изискват повишаване на енергийната ефективност (от производство до потребление на стоки и услуги, използващи по-малко енергия); - отличават се с ефективност при управление на отпадъците и тяхното рециклиране; - налагат използване на екологични почистващи препарати (особено в хотелиерството и ресторантьорството в близост до защитени зони)
Социални критерии	- имат за цел насърчаване и откриване на нови работни места; - възложителите предоставят възможност на социално уязвими групи да участват в т.н. „Запазени поръчки” или ангажиране на трайно безработни лица, при организиране и провеждане на културни мероприятия, както и такива имащи за цел популяризиране на населеното място (община), като туристическа дестинация
Икономически критерии	- демонстрират ангажиране и предоставяне на възможност за подкрепа на местни доставчици на туристически услуги, с цел подпомагане на местната икономика, като източници за финансиране могат да се използват националните програми европейско финансиране и др.

Източник: (Българо-швейцарска програма за сътрудничество). Авторова интерпретация.

Таблица 3
Екологични и устойчиви критерии при възлагането на обществени поръчки в туристическия сектор

Услуги по настаняване (хотели, апартамент, къщи за гости)	При организиране на събития с национално значение, фестивали, конкурси, спортни и обществени прояви, финансирани от държавата или общините, при избора на места за настаняване могат да бъдат прилагани устойчиви критерии, насочени към ограничаване на екологичното въздействие и повишаване ефективността при използване на ресурсите. В тази връзка е целесъобразно да бъдат включени следните изисквания: - енергийна ефективност – използване на LED осветление, електроуреди с висок енергиен клас (A, B или C), системи за оптимизиране на енергийното потребление и енергоспестяващи технологии; - използване на възобновяеми енергийни източници – наличие на фотоволтаични системи, соларни инсталации за подгряване на вода и технологии за оползотворяване на топлинна енергия; - водоспестяващи решения – монтиране на водоспестяващи смесители и аератори, системи за контрол на водното потребление и възможности за повторно използване на вода за битови нужди; - екологична сертификация – предоставяне на предимство на туристически обекти, притежаващи сертификати и екомаркировки, свързани с екологично управление и устойчивост, включително EU Ecolabel, ISO 14001, EMAS и други признати стандарти. При възлагане на обществени поръчки подобни критерии могат да бъдат включвани като технически изисквания или показатели за оценка, насочени към насърчаване на устойчиви модели на управление в туристическия сектор.
Кетъринг и ресторантьорство	- подкрепа на местни производители и къси вериги на доставка – при организиране на конференции, фестивали, симпозиуми и други публични събития следва да се насърчава използването на храни и продукти от местни производители и доставчици с цел ограничаване на транспортните разходи, въглеродните емисии и броя на посредниците по веригата на доставка; - използване на биологично сертифицирани продукти – включване на изисквания за определен дял био сертифицирани храни и продукти, отговарящи на утвърдени стандарти за качество и екологично производство; - ограничаване на отпадъците – въвеждане на условия за намаляване употребата на пластмасови изделия за еднократна употреба, прилагане на системи за разделно събиране на отпадъци и използване на решения за компостиране на хранителни отпадъци.
Транспорт	- използване на екологичен транспорт – при организиране на трансфери между местата за настаняване и съответните събития да се насърчава използването на електрически или хибридни превозни средства с цел ограничаване на въглеродните емисии и намаляване на негативното въздействие върху околната среда; - насърчаване на устойчивата мобилност – създаване на възможности за използване на алтернативни форми на придвижване, включително велосипеди и обществен транспорт, като част от политиките за устойчиво управление на туристическите и събитийните дейности.

Източник: Авторова интерпретация

Практиката показва, че прилагането на критерий „икономически най-изгодна оферта“ създава условия за постигане на по-добро съотношение

между качество, цена и устойчивост. В процеса на оценяване могат да бъдат включени показатели, свързани с екологичните характеристики на продуктите, енергийната ефективност, въглеродния отпечатък и логистичните процеси. По този начин зеленото възлагане се превръща в средство за насърчаване на устойчиви икономически дейности и по-ефективно управление на публичните ресурси в туризма.

Чрез прилагане на екологични и устойчиви критерии при възлагането на обществени поръчки в туристическия сектор се създават условия за ограничаване на отрицателното въздействие върху околната среда и за насърчаване развитието на устойчиви туристически дейности. Един такъв подход подпомага туристическите дестинации и публичните институции при реализиране на политики, насочени към ресурсна ефективност, екологична отговорност и повишаване качеството на туристическата среда. В тази връзка могат да бъдат приложени следните критерии (вж.: табл. 3).

Прилагането на зелените обществени поръчки в туристическия сектор е свързано и с редица практически затруднения. В краткосрочен план устойчивите решения често изискват по-високи финансови разходи, свързани с внедряване на енергийно ефективни технологии, екологични материали и сертифицирани продукти. В част от по-малките общини се наблюдават ограничения в административния капацитет при подготовката и управлението на процедури, включващи екологични критерии и по-сложни технически спецификации.

Затруднения се установяват и от страна на местния туристически бизнес, особено при адаптирането към изисквания, свързани с устойчивост, сертификация и ресурсна ефективност. Това създава необходимост от по-активна информационна и обучителна подкрепа както за възложителите, така и за стопанските субекти в сектора. Практическо значение имат обученията, специализираните семинари и обменът на добри управленски решения, насочени към повишаване на експертния капацитет при възлагането и изпълнението на зелени обществени поръчки.

Съществено значение има и анализът на резултатите от вече реализирани договори, включително тяхното отражение върху местната икономика, туристическата среда и ресурсната ефективност. Подобен подход създава предпоставки за по-обосновано планиране и постепенно разширяване на устойчивите практики в туристическия сектор.

Заключение

Настоящият доклад представлява интердисциплинарно изследване в областта на туризма, управлението и обществените поръчки, насочено към връзката между устойчивото развитие, нормативната среда и съвременните управленски подходи. Анализът показва нарастващото значение на устой-

чивите политики, дигитализацията и ресурсната ефективност при развитието на туристическия сектор и при изпълнението на дейности и услуги, финансирани с публичен ресурс.

Изследването потвърждава, че обществените поръчки създават условия за прилагане на устойчиви решения, свързани с енергийна ефективност, екологично управление, дигитализация и модернизиране на туристическите услуги. Практиката показва засилено значение на зелените обществени поръчки, електронните възлагателни процеси и критериите, ориентирани към качество, устойчивост и дългосрочна ефективност.

Проучванията в изследваните туристически предприятия, участващи като изпълнители по обществени поръчки, разкриват необходимост от по-висока административна и експертна подготовка, по-широко използване на дигитални решения и по-добра адаптация към устойчивите и нормативните изисквания. Установява се зависимост между управленския капацитет, дигиталната зрялост и възможностите за ефективно участие в процедури, свързани с публично финансирани дейности.

Резултатите показват, че устойчивото развитие в туризма изисква координация между публичните институции, бизнеса и експертната общност, както и последователно съчетаване на нормативна съвместимост, стратегическо планиране и устойчиви управленски решения.

Използвана литература

A handbook of green public procurement. Third edition. (n.d.). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://sustainable-procurement.org/fileadmin/user_upload/layout/Documents/Buying-Green-Handbook-3rd-Edition.pdf.

Ortega-Carrasco, P., Iannone, F., Ferrón-Vílchez, V., & Testa, F. (October 2024). Green public procurement as an effective way for sustainable development: A systematic literature review and bibliometric analysis. *Sustainable Development 33(2):2364-2391*.

Unfried, M. (n.d.). *Environmental provisions in the procurement directives GREEN PUBLIC PROCUREMENT.* chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://ec.europa.eu/regional_policy/sources/policy/how/improving-investment/training/2024/3.1_Day_3_Green_PP_(M._Unfried).pdf.

Българо-швейцарска програма за сътрудничество. (n.d.). *Устойчиви обществени поръчки Каталог с добри практики от Швейцария.* chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www2.aop.bg/wp-content/uploads/2019/08/Katalog_Evelin_27JUIN2019.pdf.

Дограмаджиева, Е. (София, 2003). Концепцията за устойчиво туристическо развитие като част от глобалната идея заустойчивост в съвременния свят . *Годишник на СУ "Св. Климент Охридски", кн. 2 - География, т. 93*, 365-386.

Европейска комисия. (n.d.). *Ръководство за зелени обществени поръчки. Второ издание.* chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.moew.government.bg/static/media/ups/tiny/filebase/Green/handbook_bg.pdf.

Електронни обществени поръчки. (n.d.). From https://app.eop.bg/

Закон за малките и средните предприятия. Обн. ДВ. бр.84 от 24 Септември 1999г., изм. и доп. ДВ. бр.43 от 27 Май 2025г. (n.d.). https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134682112.

Закон за обществените поръчки. Обн. ДВ. бр.13 от 16 Февруари 2016г., изм. ДВ. бр.16 от 10 Февруари 2026г. (n.d.). https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2136735703.

Закон за туризма. Обн. ДВ. бр.30 от 26 Март 2013г., изм. и доп. ДВ. бр.16 от 10 Февруари 2026г. (n.d.). https://lex.bg/bg/laws/ldoc/2135845281.

Национална стратегия за устойчиво развитие на туризма в Република България 2014-2030 г. (n.d.). From Република България. Министерство на туризма: https://www.tourism.government.bg/bg/kategorii/strategicheski-dokumenti/nacionalna-strategiya-za-ustoychivo-razvitie-na-turizma-v

PUBLIC PROCUREMENT IN TOURISM - INTERACTION BETWEEN KNOWLEDGE, POLICIES AND SUSTAINABLE BUSINESS SOLUTIONS

Assoc. Prof. Galina Chipriyanova, PhD[3]
Dimitar A. Tsenov Academy of Economics
ORCID: 0000-0002-8339-3238

Organizer/Public Procurement Krasimir Parashkevov[4]
Dimitar A. Tsenov Academy of Economics

Abstract: The study analyzes the role of public procurement in implementing sustainable and digital solutions in the tourism sector. The transformations in tourism, the regulatory framework of sustainable procurement and the opportunities for using green public procurement are examined. Based on observations among small and medium-sized tourism enterprises, trends related to resource efficiency, digitalization, environmental criteria and management capacity are deduced. The results show the need for higher administrative and expert training in the implementation of sustainable approaches in public procurement in tourism.

Keywords: tourism, public procurement, sustainable development, green public procurement, digitalization, sustainable management.

[3] g.chipriyanova@uni-svishtov.bg
[4] k.parashkevov@uni-svishtov.bg